

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 3 • Haziran 2021 • 223-232
Issue: 3 • June 2021 • 223-232

İmtihan Psikolojisi

Tokur, B. (2018). *İmtihan psikolojisi*.

Ankara: Fecr Yayınları (157 s.)

Tokur, B. (2018). *Psychology of examination*.

Ankara: Fecr Publishing (157 p.)

ISBN: 978-605-9652-78-0

Rümeysa Ergin

Araştırma Görevlisi

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi

E-posta: rumeysa.ergin@asbu.edu.tr

Orcid: 0000-0002-2503-7227

Ankara / Türkiye

Research Assistant

Social Sciences University of Ankara

Faculty of Islamic Studies

E-mail: rumeysa.ergin@asbu.edu.tr

Orcid: 0000-0002-2503-7227

Ankara / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type	Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received	09 Mayıs 2021 • 09 May 2021
Kabul Tarihi • Accepted	22 Haziran 2021 • 22 June 2021

Ö z e t

Bu çalışma kapsamında, Behlül Tokur'a ait İmtihan Psikolojisi adlı kitabı incelenmiştir. İslam inancında geniş yer tutan imtihan kavramını iman temelinde inceleyen yazar, bu kavramı down sendromlu çocuğa sahip ailelerde zorlu bir deneyim olan engelli bebeğe sahip olma sürecindeki uyuma katkısı kapsamında değerlendirmektedir. Din psikolojisi literatürüne önemli bir kavram kazandıran kitap incelenerek okuyucuya bilgi verme amaçlanmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • İmtihan • Down sendromu • Anlam

A b s t r a c t

Within the scope of this study, Behlül Tokur's book Psychology of Religious Challenges has been examined. The author, who examines the concept of being tested, which has a wide place in Islamic belief, on the basis of faith, evaluates this concept within the scope of its contribution to the process of adapting to having a disabled baby, which is of difficult experiences in families with a child with Down syndrome. It is aimed to give information to the reader by examining the book, which brings an important concept to the literature of psychology of religion.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Examination • Down syndrome • Meaning

Trabzon Çarşıbaşı Kavaklı köyü doğumlu olan Tokur, ilk ve orta öğrenimini Trabzon içinde çeşitli okullarda tamamlamıştır. Yazar 2003 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olmuş ve 2006-2011 yılları arasında öğretmenlik yapmıştır. 2006 yılında *Kişisel Gelişim (NLP)-Din İlişkileri Üzerine Bir Araştırma* isimli çalışmasıyla yüksek lisansını tamamlayan yazar, 2011 yılında mezun olduğu üniversitede araştırma görevlisi olarak göreve başlamıştır. Aynı yıl *Stres ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma* isimli teziyle doktor unvanını alan Tokur, halen görevine Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde devam etmektedir. Yazarın *Stres ve Din, İmtihan Psikolojisi, Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi* başlıklarıyla yayınlanmış üç kitabı bulunmaktadır.

İncelememize konu olan kitap, yazarın doçentlik çalışması olan *İmtihan Psikolojisi*dir. Çalışma için bu eserin seçilme nedeni, eserin din psikolojisi alanına yeni bir kavram olarak imtihan psikolojisini kazandırmasıdır. Din psikolojisi alanı, Türkiye'de psikoloji çalışmalarında olduğu gibi Amerika ve Avrupa menşei ile ilerlemektedir. Yerel ve Müslüman kültüre ait bir din psikolojisi yerine bu alan -son zamanda olumlu değişiklikler olmakla birlikte- genellikle Batı'da yapılan çalışmaların Türkiye'ye ve Müslüman dünyasına uyarlanması şeklinde ilerlemektedir. Hıristiyanlık ve İslamiyet birbirlerinden Tanrı algıları başta olmak üzere birçok konuda ayrılmaktadır. Mensuplarının bu dinlerle ilişkisi de buna bağlı olarak kapsam içinde değişiklik göstermektedir. Uyarlama olarak alınan bilginin İslamiyet ile ilişki içinde olan yahut olmayan kişileri açıklaması bu nedenle zordur. Tokur, bahsi geçen çalışmasında İslam inancının merkezinde bulunan ve kültürde de her an karşılaşılan imtihan kavramını, bu din içinde açıklamaktadır. Çalışma için *İmtihan Psikolojisi* seçilerek esere dair okuyuculara fikir kazandırma hedeflenmiştir.

İmtihan Psikolojisi kavramını down sendromlu çocuklara sahip olan aileler üzerinden inceleyen kitap, giriş, birinci bölüm, ikinci bölüm ve sonuç olmak üzere toplamda dört bölüm olarak düzenlenmiştir. Kaynakçadan sonra ise katılımcıların demografik özelliklerini içeren bir ek bulunmaktadır.

Giriş bölümü kendi içinde araştırmanın konusu, amacı, önemi ve araştırmada yöntem olarak dört ayrı başlıktan oluşmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın konusu başlığı altında engelli bebek sahibi olma ve bebeğin doğmasıyla başlayan yeni düzenin/hayatın anlamlandırılmasında imtihan kavramının yerine değinilmiştir. Ardından yazar imtihan kavramını genel olarak açıklamış ve bu kavramı inşa eden unsurların imtihan olgusu, imtihan edilen varlık, imtihan ettiği düşünülen üst otorite ve imtihanın konusu olduğunu vurgulamıştır. Araştırmanın problemi

Tokur tarafından “down sendromlu çocuklara sahip ebeveynlerin bu durumlarını anlamlandırma sürecinde dinin rolünü psikolojik olarak anlamak” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca bu araştırmanın amacı down sendromlu çocukları olan ebeveynlerin bu duruma adapte olma süreçlerinde dinî inancın etkisini ilk tepkiler, karşılaşılan sıkıntı ve zorluklar, süreç yönetimi ve destek ihtiyacı, dinî yönden anlamlandırma sınırları içinde anlamak ve izah etmektir. Tokur’a göre ebeveynlerin bu sürece nasıl bir tepki gösterdikleri vakıyı kabul, uyum sağlama ve yeni duruma uygun olarak hayatı yeniden şekillendirme açısından oldukça belirleyicidir. Bu tepkiyi tayin edici unsurlardan biri olarak dinî inancı gören yazar, onun etkisini değerlendirme çabasıdadır. Dinî manevi danışmanlık alanındaki çalışmaların teorik yönlerinin eksik olduğunu ve sadece pratiğin esas alındığını vurgulayan Tokur, bu ve benzeri araştırmalar sayesinde din psikolojisi alanının temel hareket noktası olan din-insan ilişkisine dair fikirler edinileceğini ve eksik teorinin de böyle çalışmaların birikmesiyle kurulacağını, çalışmanın bu nedenle önemli olduğunu ifade etmektedir.

Yazar, çalışmasında nitel yöntemi tercih etmiştir. Kartopu tekniğiyle -ulaşılabilir aileler vasıtasıyla kendileriyle benzer özelliklere sahip ailelere ulaşma- katılımcılar çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu şekilde 57 aile ve 100 katılımcıyla görüşülmüştür. Konuya dair katılımcıların fikirlerini öğrenmek amacıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanıldığını ifade eden yazar, ayrıca onları yakından tanıdığı ve sorunlarını daha rahat anlayabileceği arka planıyla, katılımcı gözlem tekniğini de sürece dahil ettiğini belirtmiştir. Katılımcılarla yaptığı görüşmeleri dört başlık altında toparlayan yazar bunlara bağlı olarak yedi temel soru oluşturmuştur. Ancak çalışma yarı yapılandırılmış olduğundan bu sorular nihai değildir. Yani görüşmeciler konuya dair edindiği bilgiyi yeterli görmediği yahut görüşme sürecindeki akışa göre farklı soruları da mülakata dâhil edebilmiştir. İlk tepkiler başlığı altında yazar “Çocuğunuzun down sendromlu olduğunu öğrendiğinizde ne hissettiniz? Çocuğunuzun down sendromlu olduğunu ne zaman öğrendiniz, doğum öncesi öğrenmişseniz çocuğunuzun aldırma-ya hiç düşündünüz mü?” sorularını yönelirken karşılaşılan sıkıntı ve zorluklar bölümünde “Çocuğunuz doğduktan sonra yakın ve uzak çevrenizden ne tür tepkiler aldınız? Down sendromlu çocukla yaşamının ne gibi zorlukları vardır?” sorularını sormuştur. Destek ihtiyacı ve süreç yönetimi başlığı altında ise “Yaşadığınız sıkıntı ve zorluklar karşısında kimlerden destek aldınız? Durumu kabullenme ve yeniden bir düzen kurma sürecinde size ne yardımcı oldu?” sorularını temel alan yazar, son durum olan dinî anlamlandırma süreci kısmında “Çocuğunuzun down sendromlu oluşunu dinî açıdan nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde bir

soruyu katılımcılara yöneltmiştir. 2016-2017 yılları arasında verisi ülkenin farklı illerinden toplanan çalışmanın, bu veriler ve değerlendirme biçimiyle sınırlı olduğu yazar tarafından ifade edilmiştir.

İmtihan Psikolojisi kitabının birinci bölümü olan “İmtihan Psikolojisine Giriş” dört ana başlık şeklinde düzenlenmiştir. İlk başlık olan “İmtihan Kavramı” kısmı çeşitli tanımlamalar içermektedir. Yazar, bu tanımlamalara ilk olarak kavramın Türkçe karşılıkları üzerinden başlamış ve ardından Arapça’da “me-ha-ne, bela ve fitne” kelimeleriyle bu kavramın yakın ilişkili olduğuna değinmiştir. İmtihan ve bela kavramlarıyla yakın ilişkili olup bunlardan daha geniş anlama sahip olan fitne kelimesine de değinen yazar, imtihan kavramının daima olumsuz algılanmasına karşın olumlu durumların da imtihana dâhil olduğunu ifade etmektedir. Tokur, imtihan kavramını insanın gelişim sürecinde karşılaştığı durumlara nasıl tepki verdiğine göre gerçekleşen imani-ahlaki bir süreç olarak tanımlamaktadır. Yani imtihan, insanın gerçek imanını gösteren bir ölçüt olarak görülmektedir.

Kitabın bu bölümünün ikinci ana başlığı olan “İmtihan Eden Üst Otorite: Allah” kısmında yazar, İslam dininde Allah’ın konumuna ve inananlar için yerine değinmektedir. İmtihani inşa edici üç unsurdan biri ve en önemlisi olarak tanımlanan Allah, Tokur’a göre imtihana asıl anlamını kazandıran kısımdır. Zira “O” olmadan ne imtihan edilen varlığın yani insanın ne de imtihanın konusunun hiçbir anlamı yoktur. Bu başlık kendi içinde iman ve imtihan, anlam ve imtihan olarak bölümlenmiştir. *İman ve İmtihan* başlığı altında imanı “kişiliği dönüştürücü ve inşa edici bir faktör” olarak tanımlayan yazar onu belirleyen üç unsurdan bahsetmektedir. Bunlar imanın gaybi oluşu, iman önermeleri beş duyu ile teyit edilebilir olmadığı halde inanan için kesinlik dahilinde olması ve insanı tamamıyla imanın kapsamasıdır. İmanı oluşturan bilişsel yapı, duygu, irade ve davranış unsurlarının her birini birer başlık olarak veren yazar, bu düzenlemeyle konunun bu kısmına verdiği önemi göstermektedir. İmana dair verdiği “külli psikolojik bir hal” tanımından hareketle, imanın bireyin hayatına verdiği anlamla hayat bulacağını belirten Tokur, bu kapsamda inanan kişinin tüm hayatının imtihan olduğuna dair anlamın da imandan geldiğini ifade etmektedir. “İmtihan Eden Üst Otorite: Allah” başlığının *Anlam ve İmtihan* kısmına gelindiğinde yazar, tüm insanların yaşamlarına bir anlam verme çabasında olduğunu, bu anlamı bulma ve bulmama durumlarına göre hayat kalitelerinin, kişilik gelişiminin değişim gösterdiği iddiasını örneklerle temellendirmektedir. Bu başlıkta değerlendirilen ilk kısım olan dünya hayatı ve anlam bölümünde yaşama dair bir anlam sahibi olmanın bireyin amaç, değer, etkinlik-faydalı olma

ve kendine saygı şeklindeki psikolojik ihtiyaçlarını karşıladığı ifade edilmektedir. Müslüman kimse için aradığı anlam, iman kavramında olup anlam arayışı ve iman arasında döngüsel ve birbirini besleyen, güçlendiren bir süreç vardır. Tokur'a göre iman sınırlı hayat karşısında bireyi; hayatı tanıma ve anlamlandırma sürecinde ona yardım etme, anlamı eylemle harekete geçirme ve son olarak bu eylemi ibadet ve kimi değerlerle koruma şeklinde üç aşamadan oluşan bir eğitime tabi tutmaktadır. Burada belirleyici olan ise imanın hayata verdiği anlamdır. Anlam ve imtihan başlığının ikinci alt başlığı olan insan ve anlam kısmında yazar, imtihanı inanan birey için dünya hayatını anlamlandıran metafor olarak tanımlamaktadır. İmtihan sürecinde dünya hayatına dair temel anlam paradigmaları olduğunu ifade edilerek burada üçü ayrıntılı olarak açıklanmıştır. İlki hayatın kendisinin sınırlı olması yani doğum ve ölüm arasında belirlenmiş olmasıdır. Ayrıca bu hayat, insan için hem zevk hem sınavlar merkezidir. Buna ek olarak o, tehdit ve sorumluluk merkezidir. İkinci olan insanın psikolojik yapısında ikilem olarak dünya hayatına benzer şekilde tasvir edilmektedir. Yani insan hem dünya hayatına meyilli hem de bu dünyada yaşadığı sıkıntılara dayanabilecek şekilde yaratılmıştır. Anlam paradigmalarından üçüncüsü ve sonuncusu olan insanın sosyal bir varlık olması, toplumun birey için hem engelleyici hem de yaratıcı işleve sahip olduğunu içermektedir.

Kitabın birinci bölümüne dair diğer bir başlık olan "İmtihanın Konusu" aynı zamanda imtihanı oluşturan unsurlardandır. İmtihanın birey tarafından hep olumsuz durumları kapsadığı düşünülse de Tokur olumlu durumların, kişiye sevinç veren durumların da imtihan konusu olduğunu öne çıkartmaktadır.

İmtihan Psikolojisi kitabının birinci bölümüne dair son başlık olan "İmtihan Edilen Varlık: İnsan" bölümünde öncelikle insan-Allah ilişkisi vurgulanmaktadır. Bu ilişkide insanın çaresiz değil tercihlerde bulunarak ilişkiye yön verme özgürlüğüne ve sorumluluğuna sahip olduğu ifade edilmiştir.

Eserin birinci bölümüne genel olarak bakıldığında yazarın özgün bir başlıklandırma yaptığı görülmektedir. Öncelikle imtihan kavramı çeşitli dillerden karşılaştırmalı olarak verilmiş ardından imtihanı oluşturan unsurlar açıklanmıştır. Yazar kitabın özünü oluşturan imtihan kavramının temel üç unsuruna dair bölümlendirmesinde yani imtihan eden üst otorite, imtihanın konusu, imtihan edilen varlık kısımlarında farklı bir tarz sergilemiştir. Tokur, imana dogmatik bir yapı atfetmek yerine onu bireysel çabayla arayışa dayandırmaktadır. İmanı, kişiliği dönüştürücü olarak ele alan yazar; bilişsel yapı, irade, duygusal yapı ve davranışsal yapı

ile temellendirmektedir. İmtihanın anlamına dair yanlış anlaşılımları düzelttikten sonra, dünya hayatını anlamlandıran bir metafor olduğunu da açıklamaktadır. Hayata ve bireye anlam verme noktasında imanın belirleyiciliği eserde ön plandadır. Metnin ana bölümü olan bu kısımda, kitabın din psikolojisine ait olduğu okuyucuya hissettirilmiştir. Zira psikolojiye ve dine ait konular uygun bir şekilde bütünleştirilmiştir. İman gibi salt dini çağrıştıran bir kavram, yazar tarafından psikolojinin var oluş sebebi olan insanla ve özellikleriyle yani psikolojik çerçeveye özdeşleştirilmiştir. Bunu yaparken yazarın yabancı ve yerli literatürü iyi bir şekilde okuyup yoğurarak aktardığı hissedilmektedir. Tokur, kaynak kullanımında ilahiyatın temel alanları olan tefsir, hadis, kalam metinlerine de yer vererek fikirlerini güçlendirmiştir. Ayrıca salt akademik literatürün esas alınmadığı, Tolstoy gibi önemli yazarlara da metinde yer verildiği görülmektedir. Yazar, ayetlere atıf sürecinde tüm ayeti vermek yerine konuyla ilgili kısmı yorumlayarak vermiş, bu sayede konuyu ayetlerle bütünleştirdiğini okuyucuya göstermiş ve metni boğmamıştır. Buna ek olarak metin kendi içinde bütünlüğe sahiptir. Bölümde baştan sona kadar yazarın amacı hissedilmektedir. Eser, akademik bir metin olduğu için metni tek seferde okuma ve tam anlamıyla anlama okuyucunun akademik bilgi seviyesine de bağlı olmakla beraber zordur. Yazar, tahminiz o ki bu zorluğu bir nebze olsun hafifletmek amacıyla bahsettiği konulara dair güncel hayattan örnekler vermektedir.

Kitabın ikinci bölümü olan “Bulgular ve Yorum” kısmı beş ana başlıktan oluşmaktadır. “Katılımcıların Demografik Özellikleri”nin ifade edildiği ilk kısımda katılımcıların cinsiyet, yaş, ekonomik düzey, eğitim düzeyi ve meslek grubu oransal olarak tablo halinde okuyucuya sunulmuştur. Diğer dört başlık ise yarı yapılandırılmış görüşme sürecinde ortaya çıkan durum tanımları bağlamında şekillenmiştir.

“Anne Babaların İlk Tepkilerine İlişkin Bulgular” başlığında katılımcıların biri hariç tamamının down sendromunu öncesinde duymadığı, ayrıca yine büyük çoğunluğun çocuklarının down sendromlu olduklarını doğum sonrasında öğrendikleri vurgulanmıştır. Katılımcılardan alınan ifadeler kapsamında, ebeveynlerin bu tabloyla ani karşılaşma ve bilgi eksiklikleri nedeniyle yoğun kaygı yaşadıkları anlatılmıştır. Bu kaygı, kimi katılımcılarda zaman içinde sürece anlam vermeye dönüşürken kimisinde hem kendini hem başkalarını suçlama şeklinde devam etmiştir.

“Anne Babaların Karşılaştıkları Problemlere İlişkin Bulgular” başlığında, bu problemlerin sosyal ilişkilerdeki değişmeler ve down sendromlu çocuğun bakımında karşılaşılan zorluklarla sınırlandırıldığı görülmektedir. Down sendromuna sahip çocukların kendilerine özgü fiziksel

yapıları nedeniyle bakımının zor olduğunu ifade eden katılımcılar, onların bağışıklık sistemlerinin de zayıf olması nedeniyle sürekli hastalandıklarını ve bu nedenle hastaneye sık gitmek zorunda olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu duruma ait öznel anlatılarını da örneklendiren yazar, onların bu durumdan şikâyetçi olmadıklarını sadece çocuklarının acı çekmesinden üzüntü duyduklarını vurgulamıştır.

“Anne Babaların Destek İhtiyacı ve Kaynaklarına İlişkin Bulgular” bölümünü Tokur, katılımcılardan aldığı bilgileri kullanarak eş desteği, down sendromlu çocuktan gelen manevi destek, sosyal destek ve din şeklinde sınıflandırmıştır. Bulgulara göre eş desteği, bu desteklerden en önemlisidir. Zira bu destek çeşidini gördüğünü ifade eden katılımcılar, süreçle daha kolay baş ettiklerini ifade etmişlerdir. En göze çarpan destek çeşidi ise down sendromlu çocuktan gelen manevi destektir. Zira yazar, görüşmeleri esnasında katılımcıların çocuklarından bahsederken gülümsediklerini, sevgi ifadeleri kullandıklarını fark etmiştir. Katılımcılar yaşadıkları tüm sorunlara rağmen down sendromlu çocuklarından sabrı, sevgiyi, merhameti öğrendiklerini anlatmışlardır. Tokur, bu durumu down sendromlu çocukların bilimsel literatüre geçmeyen en önemli özellikleri olarak değerlendirmektedir. Destek kaynaklarından bir diğeri olan sosyal destek toplumdan ve devletten gelen destek şeklinde bölümlenmiştir. Katılımcıların toplumdan/çevrelerinden destek gördüklerinde daha mutlu oldukları yazar tarafından gözlenmiştir. Aksine bu desteği alamayan aileler, toplumdan soyutlanmış ve çekirdek aileleriyle bütünleşmişlerdir. Son destek kaynağı olan dinî inanç başlığında katılımcıların % 65’inin durumu imtihan kavramıyla, geri kalanının ise kader kavramı vurgusuyla takdir-i ilahi şeklinde ifade ettikleri görülmektedir. Ancak onların kader ve imtihanı algılama şekilleri farklılaşmaktadır. İmtihan kavramıyla durumu açıklayanların % 22’si içinde buldukları süreci şükür vesilesi olarak değerlendirirken % 19’u, günahlarının bedeli olarak görmektedir. Tokur, ikinci durumla kendilerini açıklayan katılımcıların kaygı içinde olduklarını gözlemlemiş ve bu kaygının kaynağını ise Tanrı algısıyla irtibatlı olarak geçmişi sorgulama üzerinden açıklamıştır.

Bulgular ve yorum bölümünün son ana başlığı olan “Down Sendromlu Çocuklara Sahip Anne Babalarda İmtihan Psikolojisi” nde Tokur, down sendromlu çocuğu olan ailelerin yaşadıkları bu zorlu süreçte dinî anlamı buldukları ve sosyal desteğe sahip oldukları takdirde duruma daha kolay adaptasyon geliştirdiklerini ifade etmiştir. Bu başlıkta değerlendirilen ilk kısım olan kaygı sürecinde; katılımcıların, bebekle ilk karşılaştıkları ve durumla yüzleştikleri dönemden durumu kabullenme ve ona bir anlam verme dönemine kadar geçen sürede ailelerin yaşadığı yoğun

kaygı vurgulanmaktadır. Eserin son başlığının son alt başlığı olan anlam ve uyum sürecinde yazar, yaşanan bu sıkıntılı durum sonrası bireylerin nasıl daha güçlü hale dönüştüğünü sorgulamaktadır. Burada imanın verdiği anlamı ve buna bağlı olarak imtihan kavramını temel alan Tokur, dinamik imtihan anlayışı sayesinde kişilerin; ne sevinçleri ne üzüntülerinin süreklilik arz etmeyeceğinin farkında olduklarını ve bunun da çeşitli durumlara uyum sağlamalarına yardımcı olduğunu vurgulamaktadır. Yazar, imtihan kavramını kullanmakla birlikte ona verdikleri anlam noktasında ayrışan ailelerin, down sendromlu çocuklar sayesinde sabır, sevgi ve merhamet gibi duyguları yeniden keşfetme ve bu durum sayesinde Allah'a yakınlaşma noktalarında ortak paydada olduklarını yaptığı görüşmeler sonucunda düşünmektedir. Bireyin, büyük acı ve çaresizliklerle karşılaştığında amaç ve anlam yoksunluğu, suçluluk, Tanrı'ya yahut çevreye öfke duyma, onlar tarafından terk edilmişlik hissine kapılma gibi manevi konularla yüzleştiği açıklanmıştır. Yazara göre bu durum katılımcılarda koruyucu, kapsayıcı veya cezalandırıcı Tanrı algısının varlığına bağlı olarak farklı dinî kavramlarla ve imtihan algılarıyla ortaya çıkmıştır. Aile bireyleri yaşanan bu zor sürece dinî inançları kapsamında daha rahat anlam vermekte ve uyum sağlamaktadır.

Bulgular bölümüne bütünlük içinde bakıldığında yazarın, okuyucunun eseri anlamasına yardımcı olabilecek bir başlıklandırma ve sıralama izlediği fark edilmektedir. Ayrıca birinci bölümdeki bilgi yoğunluğu bu kısımda katılımcıların ifadelerinin yorumlanmasıyla anlaşılır hale gelmektedir. Katılımcıların isimleri yahut tanıtıcı özelliklerini vermeyerek etik kuralara uyan yazarın, numaralandırma sistemini tercih ettiği görülmektedir. Yazar, sadece kendi katılımcılarının ifadelerine yer vermemiş, benzer olarak değerlendirilebilecek çalışmalar ve sonuçlarıyla kıyaslama yaparak iddialarını güçlendirmiştir. Kitabın bu kısmında okuyucuya en farklı gelebilecek bölüm, down sendromlu çocuktan geldiği düşünülen sosyal destektir. Zira sıkıntıların sebebi olarak değerlendirilen çocuğun aynı zamanda onları ortadan kaldırmada, etkisini azaltmada rol oynaması şaşırtıcıdır. Bulgular bölümünde diğer öne çıkarılan ve genel olarak kitabın özünü oluşturan kısım ise imtihan kavramına bakışın Tanrı algısına bağlı olarak değişmesi ve bunun sonucunda bireyin duruma karşı geliştirdiği anlamı etkilemesidir.

“Sonuç” bölümünde yazar İmtihan Psikolojisi'nin bölümlerini ve içeriğini ilk tepkiler, karşılaşılan sıkıntı ve zorluklar, destek ihtiyacı ve süreç yönetimi, dinî anlamlandırma süreci sınırları içinde genel olarak özetlemiştir. Araştırmadan elde ettiği veriler kapsamında Tokur, bireyin

daha önceden var olan dinî bilgileri aracılığıyla durumu anlamaya çalışması ve sahip olunan dinî inançların bireyin durumla ilgili zihinsel haritalarını değiştirmesi şeklinde, dinî inancın bu tabloyu anlamlandırmada iki fonksiyona sahip olduğunu ifade etmektedir. Yazar, sonuç bölümünde eseri toplu ve anlaşılır bir şekilde sunmuş, salt bu başlığı inceleyen okuyucunun dahi çalışmaya ilişkin fikir edinebileceği şekilde inşa etmiştir.